

УДК 343.62:343.85

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2026.93.3.31>

ПРАВОВІ ТА ІНСТИТУЦІЙНІ МЕХАНІЗМИ ПРОФІЛАКТИКИ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА В УКРАЇНІ

Негру Ф.С.,
аспірант кафедри юридичної психології
Національної академії внутрішніх справ
ORCID: 0009-0006-7461-8913

Негру Ф.С. Правові та інституційні механізми профілактики домашнього насильства в Україні.

У статті здійснено огляд і систематизацію правових та інституційних механізмів профілактики домашнього насильства в Україні. Методологічну основу становлять аналіз чинного законодавства і підзаконних процедур взаємодії. Обґрунтовано, що реагування на вчинене домашнє насильство серед яких документування, притягнення до відповідальності, судовий захист, обмежувальні заходи є необхідними, проте недостатнім для зниження поширеності й повторного вчинення діяння. Встановлено, що ключовою умовою ефективності виступає превенція як безперервний процес раннього виявлення ризиків, інформування та підтримки постраждалих. Сформовано компонентну модель профілактики, що охоплює нормативно-ціннісний, аналітико-доказовий, інформаційно-комунікаційний, освітньо-професійний, раннього виявлення та маршрутизації, координаційно-мережевий та протирецидивні блоки, і показано їх нормативно-інституційне наповнення. Окремо проаналізовано роль закладів освіти як первинної ланки превенції, мережі соціальних послуг і спеціалізованих служб підтримки, системи безоплатної правничої допомоги, а також програм для кривдників і профілактичного обліку. Виявлено проблемні питання реалізації профілактичних заходів, а саме фрагментацію повноважень і даних, нерівномірну спроможність громад, дефіцит ресурсів служб підтримки, обмежену стандартизацію та контроль ефективності корекційних програм. Сформульовано напрями удосконалення превентивних заходів серед яких виокремлено посилення координації та обміну інформацією, розвиток доказового моніторингу, встановлення мінімальних стандартів послуг і підготовки фахівців, інтеграція протирецидивних інструментів із пріоритетом безпеки постраждалої особи. Встановлено, що подальший етап державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству має концентруватись на формуванні й нормативному закріпленні цілісної системи профілактичних заходів. Послідовна реалізація здатна забезпечити сталі превентивні ефекти та сприяти зменшенню масштабів і поширеності домашнього насильства в Україні.

Ключові слова: домашнє насильство, профілактика, протидія домашньому насильству, напрями запобігання домашньому насильству.

Nehru F.S. Legal and institutional mechanisms for preventing domestic violence in Ukraine.

The article reviews and systematizes the legal and institutional mechanisms for the prevention of domestic violence in Ukraine. The methodological basis is the analysis of current legislation and subordinate legal procedures for interaction. It is substantiated that responding to domestic violence, including documentation, prosecution, judicial protection, and restrictive measures, is necessary but insufficient to reduce the spread and re-commitment of the act. It is established that the key condition for effectiveness is prevention as a continuous process of early identification of risks, informing and supporting victims. A component model of prevention has been formed, covering normative-value, analytical-evidence, information-communication, educational-professional, early detection and routing, coordination-network, and anti-recidivism blocks, and their normative-institutional content is shown. The role of educational institutions as the primary link of prevention, networks of social services and specialized support services, the system of free legal aid, as well as programs for criminals and preventive accounting, was separately analyzed. Problematic issues in the implementation of preventive

measures were identified, namely, fragmentation of powers and data, uneven favorability of communities, shortage of resources of support services, limitations of standardization and control of the effectiveness of correctional programs. Directions for improving preventive measures were formulated, among which coordination of strengthening and exchange of information, development of evidence-based monitoring, establishment of minimum standards of services and training of specialists, integration of anti-recidivism tools with optimal safety of the victim were highlighted. It was established that the next stage of state policy in the field of preventing and combating domestic violence should focus on the formation and regulatory consolidation of a cellular system of preventive measures. The subsequent implementation is capable of ensuring sustainable preventive effects and contributing to the reduction of the scale and expansion of the domestic population in Ukraine.

Key words: domestic population, prevention, counteraction to domestic population, directions of prevention of domestic population.

Постановка проблеми. Домашнє насильство залишається однією з найбільш складних соціально-правових проблем, оскільки поєднує приватну природу сімейних відносин із високою суспільною небезпекою насильницьких діянь та їх наслідків для життя, здоров'я, гідності й розвитку людини. Реагування після задокументованого факту, притягнення до відповідальності, судовий захист, ізоляція кривдника, є необхідним, однак не здатне самостійно забезпечити зниження поширеності насильства та ризику його повторюваності. Відтак ключовим напрямом державної політики має бути профілактика. Раннє виявлення ризиків, формування нетерпимості до насильницьких моделей поведінки, підтримка постраждалих, особливо дітей, корекційні програми для кривдників і безперервна міжвідомча взаємодія.

Українське законодавство, насамперед Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», закладає комплексну модель превенції, де профілактика є системою заходів, виконуваних широким колом суб'єктів, а саме органи державної влади, місцеве самоврядування, поліція, освіта, охорона здоров'я, правнича допомога, суди, прокуратура, пробація, соціальні служби та безпосередньо громадяни. Проте на практиці ефективність профілактики нерідко знижується через фрагментацію повноважень, нерівномірну інституційну спроможність на місцях, прогалини в обміні даними, обмеженість ресурсів служб підтримки та недостатню стандартизацію корекційних програм.

Проблема полягає у необхідності юридично і організаційно узгодити багаторівневі превентивні інструменти в єдину дієву систему від нормативно-ціннісних та освітніх інтервенцій до механізмів які будуть профілактикою рецидивів.

Метою статті є огляд і систематизація правових та інституційних механізмів профілактики домашнього насильства в Україні, визначення їх ключових компонентів, аналіз реалізації в секторах освіти, соціальних послуг, правничої допомоги, а також формулювання напрямів удосконалення превенції з урахуванням національної практики та окремих елементів зарубіжного досвіду, з урахуванням меж їх імплементації.

Стан опрацювання проблематики. Проблематика правових та інституційних аспектів системи протидії домашнього насильства, проблеми практичного застосування спеціальних заходів захисту постраждалих а також юридико-психологічних аспектів насильницької поведінки та її детермінант, висвітлено у працях українських вчених, зокрема: О. Бандурки, В. Бондаровської, Т. Возної, О. Волянської, Н. Гришиної, І. Грабська, О. Джузи, О. Кочеміровської, А. Ковальова, Г. Лактіоноватої, Н. Мілорадової. Серед зарубіжних вчених питанням протидії домашнього насильству займалися С. Стегс, П. Шеє, Д. Вулф, П. Джаффе, Дж. Лангінрічсен-Ролінг, Д. Капальді, А. Хольцворт-Мунро, С. Бітті, К. Англін та інші. Питання запобігання та протидії домашньому насильству опрацьовані в українських і зарубіжних дослідженнях як міждисциплінарна проблематика, що потребує інтеграції правових, організаційних та соціально-психологічних підходів.

Окремий напрям становлять навчально-методичні матеріали щодо захисту прав дитини і діяльності поліції, де профілактика розглядається через призму ювенальної превенції, міжвідомчої взаємодії та стандартів роботи з уразливими групами.

У зарубіжних публікаціях поширений підхід громадського здоров'я, який пропонує розглядати профілактику як континуум первинних, вторинних і третинних втручань. Значна увага приділяється оцінці ефективності шкільних програм, громадських кампаній та інтервенцій для груп ризику.

Дискусійним залишається питання результативності програм для кривдників. Метааналізи фіксують обмежений, але потенційно значущий ефект за умови методологічної якості програм, належного контролю виконання та поєднання із правовими санкціями.

У підсумку, стан наукової розробленості дозволяє обґрунтувати профілактику домашнього насильства як систему взаємопов'язаних компонентів, а саме, нормативно-ціннісного, аналітичного, інформаційного, освітнього, раннього виявлення та маршрутизації та координаційного, що потребує правового забезпечення, стандартизації процедур і постійної оцінки ефективності.

Виклад основного матеріалу. Розгляд питання профілактики домашнього насильства варто розпочати з визначення дефініцій домашнього насильства та профілактики домашнього насильства.

Поняття домашнього насильства зазначено у Законі України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» де в розділі 1 статті 1 наведено визначення «домашнє насильство – діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь» [1].

Профілактику домашнього насильства варто трактувати як комплекс правових, соціальних, освітніх та медичних заходів, спрямованих на попередження, зменшення поширення, виявлення та припинення жорстокого поведіння в сім'ї. Вона включає роботу з кривдниками, допомогу постраждалим, освіту населення та формування нульової толерантності до насильства [2].

Основною нормативно правовою базою відповідно якої здійснюється профілактика домашнього насильства Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 07.12.2017 № 2229-VIII, зокрема завдання та інструменти превенції у визначено у ст. 18–19 [1].

Законом України «Про соціальні послуги» від 17.01.2019 № 2671-VIII визначено правову регламентацію надання соціальних послуг та функціонування сервісів підтримки, які фактично забезпечують профілактику через раннє виявлення, маршрутизацію і допомогу [3].

Загальні гарантії захисту прав дитини, у тому числі від насильства, що є важливою основою профілактики висвітлено у Законі України «Про охорону дитинства» від 26.04.2001 № 2402-III [4]. Забезпечення доступу до безоплатної правової допомоги для постраждалих від домашнього насильства визначено Законом України «Про безоплатну правничу допомогу» від 02.06.2011 № 3460-VI [5].

Міжнародно-правові зобов'язання України щодо здійснення превентивних заходів щодо домашнього насильства та захисту постраждалих відображено у Законі України «Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами» від 20.06.2022 № 2319-IX [6].

Профілактика домашнього насильства доцільно визначати як системний напрям державної та суспільної діяльності, спрямований на:

- запобігання появі насильницьких дій;
- раннє виявлення ризиків і випадків;
- своєчасне втручання та перенаправлення до допомоги;
- недопущення повторюваності (рецидиву) насильства.

Законодавче визначення запобігання домашньому насильству зосереджене на підвищенні обізнаності, формуванні нетерпимості до насильницьких моделей поведінки, підтримці постраждалих (особливо дітей) та подоланні дискримінаційних уявлень щодо ролей жінок і чоловіків. Важливою рисою цього підходу є те, що запобігання реалізується до широким колом виконавців, а отже виходить за межі суто правоохоронної діяльності.

У системі державної політики запобігання посідає місце поруч із реагуванням, допомогою постраждалим та притягненням кривдників до відповідальності. Таке поєднання підтверджує інтегрований характер проблеми: насильство не усувається лише санкцією, якщо не знижуються передумови його виникнення та не забезпечується безпечне середовище для потенційно уразливих осіб [7;8].

Одним із ключових правових здобутків чинного регулювання є закріплення кола суб'єктів, уповноважених здійснювати заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству. До них належать, зокрема: служби у справах дітей; уповноважені підрозділи Національної поліції;

органи управління освітою та заклади освіти; органи та заклади охорони здоров'я; центри з надання безоплатної правничої допомоги; суди та прокуратура; уповноважені органи з питань пробації; мережа загальних і спеціалізованих служб підтримки.

Загальні служби підтримки охоплюють центри соціальних служб, центри надання соціальних послуг, територіальні центри соціального обслуговування та інших надавачів соціальних послуг. Спеціалізовані притулки, денні центри, кризові кімнати, мобільні бригади, гарячі лінії тощо. Юридичне значення цієї мережі полягає в тому, що профілактика в законі трактується не лише як інформування, а й як раннє виявлення, ведення випадку, перенаправлення та підтримка, які зменшують ризик ескалації та повторюваності насильства.

Для цілісного аналізу превенції, відповідно до Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» доцільно розглядати профілактику як сукупність взаємопов'язаних компонентів, які мають власні завдання та виконавців, основні компоненти представлено у таблиці 1.1.

Таблиця 1.1

Компоненти системи профілактики домашнього насильства та їх нормативно-інституційне забезпечення

Компонент профілактики	Основні виконавці	Реалізація
Нормативно-ціннісний	органи влади, організації, громадяни	формування нетерпимості, подолання дискримінаційних стереотипів
Аналітико-доказовий	усі суб'єкти системи	збір статистики, дослідження, аналіз причин поширення
Інформаційно-комунікаційний	суб'єкти системи, медіа	кампанії, просвітництво, мотивація до повідомлення
Освітньо-професійний	освітні заклади, органи влади, профільні служби	освітні програми, підготовка кадрів, тренінги для фахівців
Раннє виявлення та маршрутизація	громадяни, освітні заклади, поліція, місцеві органи	повідомлення, прийом заяв, первинне реагування, скерування
Координаційно-мережевий	спеціально уповноважені органи, усі суб'єкти	узгодження дій, обмін інформацією, регіональні програми, моніторинг
Противрецидивний	поліція, суд, пробація, соцслужби	приписи, профоблік, програми для кривдників, реєстри

Запропонована система має практичне значення, вона дозволяє оцінювати прогалини в межах конкретного компоненту, наприклад, якщо є кампанії, але відсутня статистика і оцінка ефективності – слабкий аналітико-доказовий блок, якщо є приписи, але немає достатніх служб підтримки – слабка маршрутизація і мережа допомоги.

Освіта є первинною ланкою в системі профілактики, адже саме закладах освіти формуються навички ненасильницької взаємодії, поваги до меж, розуміння прав людини й способів звернення по допомогу. Нормативно профілактика в освіті реалізується як системна превентивна діяльність у межах освітнього процесу та у взаємодії із суб'єктами реагування.

Перелік низки профілактичних послуг конкретизується залежно від характеру насильницьких дій щодо дитини та нанесеної психологічної травми, а також від її віку, ступеня ускладненості ситуації, ризиків, що загрожують її погіршенню, і наявності особистісних ресурсів сім'ї та дитини [9; 10, с.14].

Узагальнено, профілактика в освіті включає три взаємопов'язані напрями:

інтеграція тематики до навчально-виховного процесу (уроки, класні години, тренінги, дискусії про здорові стосунки, безпеку, цифрові ризики, правові наслідки насильства);

психолого-педагогічний супровід (робота психологічної служби, підтримка дітей груп ризику, розвиток емоційної регуляції та навичок розв'язання конфліктів);

надання алгоритму міжвідомчої комунікації у разі виявлення насильства щодо дитини або отримання повідомлення, що забезпечує маршрутизацію до компетентних органів і служб підтримки.

Практично важливим елементом є створення в закладі освіти безпечних каналів повідомлення і довіри до дорослих, а також інформування про наявні сервіси допомоги, урядові та неурядові «гарячі лінії», центри допомоги тощо. Такі заходи є містком між первинною профілактикою та раннім реагуванням, що суттєво знижує ризик тривалої латентності домашнього насильства.

Наступним елементом в системі профілактики домашнього насильства є підтримка постраждалих і доступ до правничої допомоги. Система підтримки постраждалих виконує такі превентивні функції як забезпечення притулку, кризової допомоги, психологічного супроводу, ведення випадку й правничої підтримки зменшує залежність постраждалої особи від кривдника та знижує ризики повернення у небезпечне середовище.

Окрему роль відіграє система безоплатної правничої допомоги, яка забезпечує постраждалим доступ до представництва, процесуальних документів, захисту прав у суді, а також консультацій щодо застосування спеціальних заходів (обмежувальних приписів, заборон, стягнення аліментів/коштів на утримання тощо). Для дітей істотним є підхід, за яким дитина визнається постраждалою не лише тоді, коли насильство вчинено безпосередньо щодо неї, а й коли вона є свідком насильства, що розширює можливості захисту та доступу до сервісів.

Допомога постраждалим – це не тільки реакція на факт вчинення насильства, а й профілактика рецидиву, оскільки без належної підтримки постраждала особа часто вимушено зберігає контакт із кривдником або повертається до нього через відсутність житла, доходу, юридичної підтримки чи соціальних зв'язків.

Розглянемо механізми попередження повторного вчинення домашнього насильства Законом України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 07.12.2017 № 2229-VIII серед яких виділено, приписи, облік і програми для кривдників.

Антирецидивний компонент профілактики є ядром превенції, оскільки спрямований на недопущення повторних проявів насильства. Він охоплює:

- застосування приписів/обмежень щодо кривдника;
- профілактичний облік і профілактичну роботу уповноважених підрозділів поліції;
- корекційні програми для кривдників;
- взаємодію із пробацією та судами у випадках, коли застосовуються обмежувальні заходи у кримінально-правовій площині.

Правове регулювання передбачає можливість спрямування кривдника на проходження програми за рішенням суду: в адміністративних провадженнях – одночасно з накладенням стягнення; у кримінальному провадженні – як обмежувальний захід разом із покаранням, не пов'язаним із позбавленням волі, або за інших правових підстав. Типові програми, затверджені профільним міністерством, спрямовані на зміну насильницької поведінки, формування ненасильницьких моделей взаємодії, відповідальне ставлення до наслідків вчинків і подолання дискримінаційних уявлень.

Разом з тим, питання ефективності програм для кривдників залишається дискусійним. У наукових оглядах фіксується, що в середньому ефект може бути обмеженим без належного контролю виконання, стандартизації, кваліфікації спеціалістів що реалізують програму та інтеграції з правовими санкціями і підтримкою постраждалих [11, с. 12]. Це означає, що потрібно уникати ставлення до програм як універсального засобу і натомість забезпечувати їх як частину комплексного механізму, де безпека постраждалої особи є абсолютним пріоритетом.

Сучасні дослідження профілактики домашнього насильства дедалі частіше підтримують перехід від односторонніх пояснень, тільки «кривдник» або тільки «жертва» до системної моделі, у якій насильство розглядається як результат поєднання індивідуальних факторів, характеристик взаємодії та соціального контексту. У межах цієї логіки особливого значення набувають:

- ранні універсальні просвітницькі заходи (формування навичок комунікації, саморегуляції, ненасильницького вирішення конфліктів);
- адресні компоненти для груп підвищеного ризику;
- врахування впливу соціального оточення, сімейного середовища, наявних залежностей та ризикованої поведінки;
- культурна та гендерна чутливість.

З правової точки зору доказовість потрібна для оцінки державних програм, бюджетування та визначення мінімальних стандартів послуг. Відсутність системного моніторингу та оцінки ефек-

тивності профілактичних інтервенцій, особливо на місцевому рівні, фактично унеможливило управління політикою на основі даних.

Окремої уваги заслуговує досвід Сполучених Штатів Америки та Канади щодо диференційованих охоронних ордерів і спеціалізованих підходів у судовій системі. Функціонально такі механізми близькі до українських термінових заборонних та обмежувальних приписів, однак практична ефективність значною мірою залежить від оперативності доступу до судового захисту, інституційної спеціалізації та наявності інфраструктури супроводу постраждалих [12, с. 136-137].

Висновки. Ефективна протидія домашньому насильству не може обмежуватися реагуванням на вже вчинені правопорушення, а саме, фіксацією фактів, притягненням до відповідальності, судовим захистом і застосуванням приписів. Вирішальним є розвиток профілактики як пріоритетного напрямку державної політики, що охоплює раннє виявлення ризиків, формування суспільної нетерпимості до насильницьких моделей поведінки, підтримку постраждалих та корекційні заходи щодо кривдників. Чинне законодавство України створює необхідні правові передумови для комплексної превенції та визначає широке коло суб'єктів, відповідальних за її реалізацію.

Водночас результати аналізу свідчать, що практична дієвість профілактичних механізмів знижується через фрагментарність повноважень і даних, нерівномірну спроможність громад, обмеженість ресурсів служб підтримки та недостатню стандартизацію інтервенцій, зокрема програм для кривдників. Отже, подальший етап державної політики має полягати в нормативному та організаційному формуванні цілісної системи профілактики на основі міжвідомчої координації, доказового моніторингу й мінімальних стандартів послуг і підготовки фахівців, із безумовним пріоритетом безпеки постраждалої особи та запобігання повторюваності насильства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 07.12.2017 № 2229-VIII: станом на 19 груд. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text>.
2. Prevention of domestic violence in Ukraine: concept and content. *Naukovyy visnyk dnipro-petrovs'kogo derzhavnogo universytetu vnutrishnikh sprav*. 2022. Vol. 2(117). URL: <https://doi.org/10.31733/2078-3566-2022-2-336-343>.
3. Про соціальні послуги: Закон України від 17.01.2019 № 2671-VIII: станом на 7 лют. 2026 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>.
4. Про охорону дитинства: Закон України від 26.04.2001 № 2402-III: станом на 6 лип. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text>.
5. Про внесення змін до Закону України «Про безоплатну правничу допомогу» щодо розширення переліку осіб, які мають право на безоплатну вторинну правничу допомогу: Закон України від 05.12.2024 № 4133-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4133-20#Text>.
6. Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами: Закон України від 20.06.2022 № 2319-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2319-20#Text>.
7. Горбова Г.О. Адміністративно-правове регулювання протидії насильству в сім'ї: монографія. Київ: Ін-т публічного права, 2016. 226 с. URL: http://libnet.com/content/10328_Protidiya_nasilstvy_v_simi_yak_obekt_administrativno_prav_ovogo_regyluvannya.html.
8. Карпеченкова Г.В. Протидія та профілактика насильства в сім'ї на рівні держави. *Bulletin of the national university of civil protection of ukraine. series: public administration*. 2022. № 1(16)2022. URL: <https://doi.org/10.52363/2414-5866-2022-1-17>.
9. Мілорадова Н. Загальна характеристика феноменів домашнього насильства. *Теоретичні і прикладні проблеми психології*. 2021. № 3(56)Т2. С. 195–207. URL: <https://doi.org/10.33216/2219-2654-2021-56-3-2-195-207>.
10. Султанова Н. Соціальна профілактика насильства над дітьми в сім'ї: проблеми та шляхи розв'язання. *Молодь і ринок*. 2023. № 6/214. С. 11–16. URL: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2023.287900>.
11. Berdnik I.V., Puzyrov M.S. Victimology prevention of domestic violence. *Scientific journal criminal and executive system: yesterday. today. tomorrow*. 2023. Vol. 2022, no. 2. P. 7–20. URL: <https://doi.org/10.32755/sjcriminal.2022.02.007>.

12. Нерода М. Адміністративно-правові засади протидії домашньому насильству: дисертація на здобуття ступеня доктора філософії. Київ, 2023. 215 с. URL: <https://elar.navs.edu.ua/jspui/handle/123456789/23362>.

Дата першого надходження рукопису до видання: 03.02.2026
Дата прийняття до друку рукопису після рецензування: 20.02.2026
Дата публікації: 5.03.2026

© Негру Ф.С., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0